

EURÓPAI FÜZETEK 44.

SZAKMAI ÖSSZEFOGLALÓ A MAGYAR CSATLAKOZÁSI
TÁRGYALÁSOK LEZÁRT FEJEZETEIBŐL



Dr. Csernenszky László Ipar és versenyképesség az Európai Unióban

Iparpolitika

A Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati
Stratégiai Elemző Központ és a
Külgymisztérium közös kiadványa

Európai Füzetek

A Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ és a Külügyminisztérium közös kiadványa.

Felelős kiadó: Szeredi Péter

A szerkesztőbizottság elnöke: Palánkai Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai: Bagó Eszter, Balázs Péter, Balogh András, Barabás Miklós, Bod Péter Ákos, Erdei Tamás, Hefter József, Horváth Gyula, Hörcsik Richárd, Inotai András, Kádár Béla, Kassai Róbert, Kazatsay Zoltán, Levendel Ádám, Lőrincz Lajos, Nyers Rezső, Orbán István, Somogyvári István, Szekeres Imre, Szent-Iványi István, Török Ádám, Vajda László, Vargha Ágnes

Főszerkesztő: Forgács Imre

Szerkesztő: Bulyovszky Csilla

Szerkesztőségi titkár: Horváthné Stramszky Márta

A szerkesztőség címe: MEH Európai Integrációs Iroda, 1055 Budapest, Kossuth tér 4.

Telefon: 441-3380

Fax: 441-3394

Lektor: Végh József

Kézirat lezárva: 2003. június 26.

Grafikai terv: Szutor Zsolt

Fényképek: Csorba Gábor

Portréfotó: Csorba Gábor

Nyomás és előkészítés: Visit Nyomda & Stúdió

ISSN: 1589-4509

Budapest, 2003.



Kedves Olvasó!

Az Európai Tanács 2000. évi lisszaboni ülésén a fejlesztési elképzelések középpontjába a versenyképességet állították. A nemzetgazdaságok és az unió versenyképessége pedig elsősorban a feldolgozóipar versenyképességén múlik. Még akkor is, ha az ipar és a szolgáltatások kölcsönösen szoros kapcsolata e tekintetben nem hagyható figyelmen kívül.

A lisszaboni csúcson meghirdetett stratégiai célkitűzés szerint az Európai Uniónak a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává kell válnia, amely képes a fenntartható gazdasági növekedésre, ahol jobb és több a munkahely, valamint erősebb a szociális kohézió. A célkitűzés megvalósítását szolgáló eszközök egyike az eEurope kezdeményezés és cselekvési program, amely az információs társadalom fejlesztését szolgálja. A második elem a vállalati szektor innovativitásának elősegítése, a harmadik pedig a vállalkozási kultúra és feltételrendszer javítása.

Magyarország uniós csatlakozásának sikerét nagymértékben meghatározza a vállalatok integrációs felkészültsége, verseny- és alkalmazkodóképessége. A magyar gazdaságban meghatározó súlyú multinacionális társaságok már ma is integrálódnak tekint-



hetők. A kis- és közepes vállalatoknak, de a hazai tulajdonú nagyvállalatoknak is aktív, piacszerző – azaz nem védekező, protekcionista – stratégiát érdemes kidolgozniuk. A felkészülésben kulcsszerepe van az egyes vállalati körökre vonatkozó sajátos információknak, az alkalmazkodásukat, piaci megjelenésüket támogató intézményeknek és eszközöknek.

Azt azonban az iparpolitika összefüggéseinek bemutatása során is hangsúlyozni kell: az Európai Unió lehetőségeket teremt, eszköz a felzárkózásra – de a cselekvés a nemzeti kormány, a vállalatok feladata.



I. Bevezetés

Az Európai Unió máig érvényes iparpolitikájának alapelveit egy 1990-ben közzétett, *stratégiai irányelveket* megfogalmazó dokumentumban¹ hirdette meg. Ez a közösségi megközelítés kedvező körülményeket kíván teremteni a vállalati versenyképesség javításához, olyanokat, amelyek – szükség esetén – ellensúlyozzák a piaci kudarcokat. A növekvő versenyképességtől azt várja az unió, hogy jelentős mértékben hozzájárul az életszínvonal emelkedéséhez és új munkahelyek létrehozásához. A politika döntően más közösségi politikák (verseny-, kereskedelem-, K+F-, regionális fejlesztési politika stb.) eszközeit használta fel.

Az iparpolitika elsődlegesen abban különbözik a többi közösségi politikától, hogy a tagállamok – a nemzetközi kötelezettségvállalások szabta keretek között – nagyfokú *önállóságot* élveznek a saját iparukra vonatkozó kormányzati célok és a megvalósítás eszközeinek meghatározásakor. A különféle nemzeti megközelítések hasonlósága természetesen következik az integráció szabta keretekből (egységes piac, közös pénz stb.) és a közösségi kezdeményezésekből, vala-

mint a gazdasági fejlettség, illetve szerkezet konvergenciájából.

A tagállamok kormányainak felelőssége változatlanul nagy marad: a globalizációs kihívásokra adható válaszok, a nemzeti adottságok fejlesztése és hasznosítása, az integrációs kereteken belül megnyíló fejlesztési források és lehetőségek kiaknázása, a felzárkózás ütemének gyorsasága – mint az a korábban csatlakozott országok pályáját elemezve nyilvánvaló – döntően függ az egyes államok kormányainak, vállalatainak stratégiájától, együttműködési készségétől.

Az EU iparpolitikával kapcsolatos joganyaga viszonylag csekély terjedelmű. Az állásfoglalások *iránymutató* jellegűek. Ebből adódóan a közösségi jogi vívmányok (Acquis Communautaire) tételes bemutatása helyett inkább a versenyképesség javítását célzó, pro-aktív és keretjellegű tevékenységeket, az uniónak a tagállamok politikájára és eszközeire gyakorolt hatását ismertetjük, valamint értékeljük a magyar ipar versenyképességét, és sorra vesszük a hazai felzárkózási politika tennivalóit a csatlakozás közbén.

¹ Industrial policy in a competitive and open environment: Guidelines for a Community approach. COM(90)556final.

² Török Ádám: Verseny a versenyképességért? MeH Integrációs Stratégiai Munkacsoport, Budapest, 1999. 57. oldal.



II. A közösségi iparpolitika

1. Történelmi áttekintés

Az Európai Közösség (illetve korábban az Európai Gazdasági Közösség) 1992-ig nem fogalmazott meg közösségi szintű iparpolitikát. Ez annak ellenére igaz, hogy a szén- és acélszektor szabályozására már 1952-ben hatályba lépett az Európai Szén- és Acélközösséget – más néven: a *Montánuniót* – létrehozó szerződés (ESZAK-szerződés), majd 1957-ben megalakult az atomenergia békés hasznosítását célzó *Európai Atomenergia Közösség* (Euratom), továbbá a hetvenes évek közösségi szintű *válságkezelési programjai* (például az acéliparban 1977-ben, a



hajógyártásban 1978-ban) ugyancsak iparpolitikát valósítottak meg egy-egy iparágra korlátozottan.

A közösségi iparpolitika kereteit hosszú időn keresztül az EGK-t felállító *Római Szerződés* 85. és 86. cikkében meghatározott közös versenypolitikai elvek, valamint a 92. és 93. cikkben megfogalmazott támogatáspolitikai elvek adták, amelyek a torzítások nélküli versenyre alapozott piac megteremtését tűzték ki célul.

Az egyes iparágak válságának kezelésére a hetvenes és a nyolcvanas években kialakított *közösségi szintű programok* főbb alkotóelemei a következők voltak:

- a piaci zavarok és veszteségek csökkentése a termelés korlátozásával;
- a különösen veszteséges kapacitások fokozatos és egyeztetett felszámolása;
- a termelés szerkezetének korszerűsítése, versenyképessé tétele.

Mindezek – és az ezeket támogató kereskedelmi megállapodások – erős szelekciót valósítottak meg a Közösség szintjén a szektorok, a termelők között.²

Az egységes piac 1992. december 31-ével jött létre. Az 1993. november 1-jén hatályba lépett *Maastrichti Szerződés* 130. cikke már azt nyilvánítja ki, hogy a tagországok mellett



a Közösségnek is feladata az uniós ipar versenyképességének elősegítése. Ennek érdekében a következő *részcélokat* nevezi meg:

- a szerkezetátalakítás felgyorsítása;
- a vállalkozási környezet javítása, különösen a kis- és középvállalatok tekintetében, azok együttműködését elősegítendő;
- az ipari potenciál jobb kihasználása, műszaki-tudományos eredmények alkalmazásával.

A közösségi iparpolitika célját és eszközeit ezen túlmenően a közösségi joganyag részének tekinthető *policy paperek* (gondolatébresztő jellegű, nem kötelező érvényű, de a közösségi és a tagállami iparpolitikát befolyásolni, formálni kívánó stratégiai tanulmányok, statisztikai elemzések, iránymutatók stb.), illetve *bizottsági dokumentumok* tartalmazzák.

Ezek közül legjelentősebbek:

- Az 1990. december 12-i tanácsi határozat, amely az európai ipar versenyképességének javítását irányozza elő a nyitott, versenykorlátozások nélküli piac elvének fenntartásával, közösségi szintű iparpolitika révén.
- A Bangeman-bizottság 1994. évi jelentése az Európai Unió ipari versenyképességi politikájáról. Ez a korábbi alapelvekre építve a szektorális programokkal szem-

ben a horizontális intézkedések szerepét hangsúlyozza, az ipar- és a gazdaságpolitika más részpolitikáinak kapcsolatában nyitottabb, kiemeli az ipar-, a kereskedelem- és a versenypolitika szempontjainak összehangolását az ipart érintő döntéseknél. A jelentés egyértelműen a technológiai felzárkózást, a versenyképesség növelését javasolta az iparpolitika elsődleges céljának. Ez a dokumentum és a Tanács 96/413 EK határozata együttesen tekinthető a közösségi iparpolitikát a kilencvenes években megalapozó elvi koncepciónak, illetve cselekvési programnak.

Az EU a következő területeken kezdeményezett közösségi szintű *versenyképességi akciókat* a kilencvenes évek közepétől:

- szellemi befektetések;
- ipari együttműködés harmadik országokkal;
- zavartalan verseny biztosítása mind a Közösségen belül, mind azon kívül (például a szabványosítási eljárások felgyorsításával, a nem vámjellegű akadályok megszüntetésével, az ipar és a szolgáltató tevékenységek kapcsolódásának javításával);
- a hatóságok szerepének modernizálása, a vállalkozásokat – elsősorban a kis- és középvállalatokat – terhelő szükségtelen jogi és adminisztratív korlátozások kiküszöbölése érdekében.



A Bizottság számos – érzékenyek tekinthető – szakmacsoport helyzetét rendszeresen elemzi, meghatározza azon célkitűzéseket, horizontális eszközöket, amelyek az adott iparterület versenyképességét elősegíthetik. A legnagyobb feszültségeket hordozó területeken közösségi *szektorspecifikus programokat* dolgoz ki, amelyekhez közösségi forrásokat is hozzárendel.

2. Iparpolitika napjainkban

Az Európai Unió a közösségi iparpolitikát napjainkban *versenyképességi politikaként* határozza meg és alakítja. Céljai többnyire túlnyúlnak az iparon, kiterjednek az ipartól „elválaszthatatlan” szolgáltatásokra is, eszközei közt dominálnak az átfogó, szerkezetalkító, horizontális eszközök.

A tagállamok szintjén az iparpolitikákat a közösségi kereskedelem- és versenypolitika, valamint a támogatáspolitikai elvek adta lehetőségek és korlátok határozzák meg. A közösségi gyakorlatban az iparpolitikai célkitűzéseket és eszközöket nagyobbrészt továbbra is a tagállamok kormányai dolgozzák ki, ezért az *EU-szintű iparpolitika*

- közösségi szintű elemzésekben, gazdaságpolitikai iránymutatásokban, közös akciókban ölt testet;
- befolyásolja más – a gazdaság fejlődésének kereteket szabó, viszont közösségi

szintű – politikák alakítását az ipari érdekek figyelembevételével;

- miközben sok vonatkozásban megszabja/korlátozza a tagállamok autonóm iparpolitikájának céljait, ki is egészíti azokat, és bővíti a felhasználható forrásokat.

Tehát a jelenlegi és az újonnan csatlakozó tagországok iparpolitikai mozgásterére nem szűkül, önállósága nem csorbul.

2.1. Célok, eszközök, módszerek

A versenyképesség erősítése érdekében csak a kereskedelempolitika, a versenyjog és az egységes belső piac előírásaival harmonizáló eszközök és módszerek alkalmazhatók. Ugyanakkor az EU-támogatások valamelyest bővítik a fejlesztési politikák mozgásterét.

Az unió magáévá tette azt a stratégiai alapelvet, amelynek értelmében az integráció világszintű versenyképessége attól is függ, hogy mennyire sikerül a passzív, védekező politikákat *aktív, offenzív, jövőorientált fejlesztéseket célzó politikával* felváltani. (Igaz ugyan, hogy ezt a felismerést nem követte a pénzelosztási gyakorlat kellő mértékű módosítása.) Változást jelent, hogy a közösségi versenyjog által engedélyezett iparpolitikai támogatások sorában polgárjogot nyert és növekvő befolyásra tesz szert a *kutatás-fejlesztési támogatás*.³

A *horizontális iparpolitikai* (versenyképesség-javító, szerkezetalkító) *eszközök* bizo-



nyos fajta *közjavak* előállítását kísérlék meg támogatni az üzleti szektor egészében, annak érdekében. Ilyen közjavak például:

- az alapkutatások vagy a szélesebb vállalati kör számára hozzáférhető alkalmazott kutatások eredményeinek előállítása, terjesztése;
- a több vállalkozás által alkalmazható munkaerő képességeinek fejlesztése;
- a környezetszennyezés csökkentése;
- az energiatakarékossági intézkedések;
- a kis- és közepes méretű vállalkozások támogatása társadalompolitikai, innováció-ösztönzési, regionális stb. megfontolásból.

A közjavak tehát egy szélesebb vállalati, társadalmi kör számára hoznak olyan többlet-hasznokat, amelyek előállításában a magán-szereplők egyébként, állami támogatás nélkül nem lennének érdekeltek. Általában véve tehát a gazdálkodási, vállalkozási környezetet javító iparpolitikai eszközöket tekintik horizontális jellegű eszközöknek.

Az *ágazatspecifikus* (úgynevezett vertikális) *iparpolitikai eszközök* csak az adott ágazatba, szektorba tartozó tevékenységek-re hatnak, beavatkozva a piaci erőforrás-

elosztási folyamatokba, sértve ezáltal a piaci semlegesség elvét.

A Maastrichti Szerződéssel még nem maga a közösségi iparpolitika, hanem csak annak jogi-szabályozási keretei jöttek létre. A szerződés 130. cikkében meghirdetett iparpolitikai program azért is *keretjellegű*, mert pénzügyi alapokat nem rendeltek mellé. A szerződés tehát az iparpolitikát nem tette a közösségi gazdaságpolitika önálló területévé, de megjelölte azt az általános célt (nevezetesen: a versenyképesség javítását), amelynek szolgálatában más, önálló gazdaságpolitikai területeken egyfajta de facto iparpolitikává összeálló intézkedések születhetnek.⁴

Az iparpolitikai célkitűzéseket továbbra is elsősorban az egyes kormányok határozzák meg, s azokat a közösségi támogatáspolitikai, valamint versenypolitikai szabályok betartásával valósítják meg. A nemzeti iparpolitikák egyre inkább közelítenek egymáshoz, ugyanis az alapelvek és a célok hasonlóak, s az alkalmazott nemzeti iparpolitikai eszközök tára is EU-konform.

Az ágazati jellegű iparfejlesztési rendelkezések külön csoportját képezik a vas- és

4 Török Ádám id. m. 65–66. oldal.

5 Míg 1995 és 1997 között az állami támogatás összege 35,8 milliárd euró volt, addig 1997 és 1999 között 27,6 milliárd euró tlett ki. (Ninth Survey on State Aid in the European Union. Brussels, 18.7.2001. COM(2001)403 final, 23. oldal.

6 Kutatás és fejlesztés, környezetvédelem, kis- és közepes méretű vállalkozások, kereskedelem, energiatakarékosság.

7 Hájóépítés és acélipar.



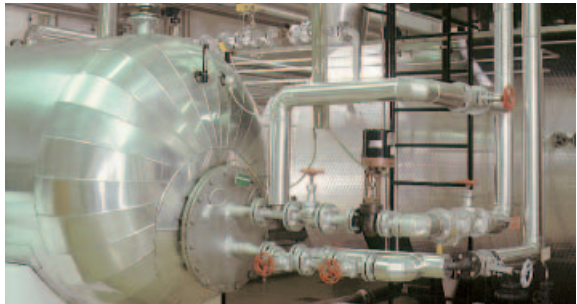
acéliparra vonatkozó jogszabályok. Ezek elsődleges közösségi jogi alapját az ESZAK-szerződés képezte, amelyhez a vállalati működés szinte teljes vertikumát átfogó, részletes előírások kapcsolódnak. Az e körbe tartozó dokumentumok elsősorban a belső piac szabályozására irányulnak. Az árképzésre, a szállítási feltételekre vonatkozó, valamint a mennyiségi és minőségi előírásokat tartalmazó szabályok végrehajtása a vállalkozások feladata. Tekintettel arra, hogy az ESZAK-szerződés 2002 júliusában lejárt, ma már e területen is az általános belső piac szabályai érvényesülnek.

2.2. Állami támogatások az unióban

Az Európai Unió 1988 óta rendszeresen közzéadja jelentését a Közösségen belüli állami támogatásokról. Az unió állami támogatásnak tekinti az állami erőforrások bármely fajtájának – legyen szó vissza nem térítendő támogatásról, adóelengedéséről, kedvezményes tarifáról, bérleti díjról – átengedését az üzleti szektorban működő vállalkozások számára, akkor is, ha a központi államigazgatástól valamelyest független helyi szervezetek, ügynökségek, állami tulajdonú vállalatok teszik ezt.

Az EU tagállamainak szintjén a kilencvenes évek második felében *csökkent a feldolgozóipar támogatása*.⁵ A hozzáadott érték százalékos arányában kifejezve: míg 1995-

ben 2,8 százalékos volt az unió feldolgozóiparának támogatottsága, addig 1999-ben ez az arány már csak 1,5 százalékot tett ki. Miközben 1995-ben egy feldolgozóiparban foglalkoztatottra 1287 euró támogatás jutott, addig 1999-ben csak 716 eurónyi.



A támogatás intenzitása széles tartományban szóródik a tagállamok között: az egy foglalkoztatottra átlagosan jutó 916 euró (1997–1999) a portugál 193 euró és a keletnémet 4820 euró közötti intervallumban található támogatások átlagából adódik.

Horizontális célok⁶ elérését segítette az állami támogatások 34 százaléka, válságkezelést és szerkezetátalakítást szolgált 3 százaléka, egyes iparágakra⁷ irányult 7 százaléka, valamint a regionális fejlesztési célokra 56 százaléka. Számottevő különbségek mutatkoznak az országok között a *támogatási célok arányai* tekintetében: a horizontális célú támogatások aránya több országban meghaladja az összes feldolgozóipari állami



támogatások felét (Dániában 92 százalék, Hollandiában 83 százalék, Finnországban 74 százalék, de ebbe a csoportba tartozik még Belgium, Írország, Portugália és Ausztria is); a támogatások kiugróan magas hányadát juttatja regionális fejlesztési célok keretében a feldolgozóiparnak Görögország (93 százalék), Olaszország (73 százalék) és Németország (67 százalék).

A horizontális célú támogatásokból – az EU-15 szintjén összesen 37 százalék 1997 és 1999 között – a kutatás és fejlesztés segítésére fordítottak 14 százalékot, a kis- és középvállalatok támogatására 12 százalékot, a környezetvédelemre, illetve az energiatakarékosságra 2-2 százalékot, szerkezetátalakításra és válságkezelésre 3 százalékot.

Említést érdemel, hogy az állami támogatások 61 százalékát tették ki a vissza nem térítendő támogatások, 22 százalékát pedig az adókedvezmények. A kamatkedvezményes konstrukciók súlya 11 százalék volt, a garanciavállalások aránya és a tőkerészesedés vállalásának költségei egyaránt 3-3 százalékra rúgtak, míg a halasztott adófizetésen keresztüli támogatás súlya mindössze 1 százalékot képviselt.⁸

2.3. A hazai támogatáspolitikai

Ami a magyar támogatáspolitikát illeti, azt a következő arányok jellemzik az ezredfordulón⁹:

- Az egy feldolgozóipari foglalkoztatottra jutó támogatás hozzávetőleg a fele az Európai Unió átlagának.
- A feldolgozóipari vállalatoknak nyújtott támogatások 1998-ban a következőképpen oszlottak meg: horizontális célú támogatásra 12,75 százalék, ágazati célúra 5,3 százalék, regionális támogatásra pedig 81,95 százalék jutott.
- A horizontális támogatási célok közül környezetvédelemre 4,76 százalék, kis- és közepes vállalatok támogatására 4,42 százalék, kutatásra és fejlesztésre 1,61 százalék, foglalkoztatást célzó támogatásra 1,01 százalék jutott.
- Magyarországon a támogatás formáját tekintve az adókedvezmény aránya 72,9 százalék, a vissza nem térítendő támogatásoké 22,33 százalék, a kamatmentes hiteleké 3,6 százalék.

Össességében e támogatási arányok, intenzitások és formák összhangban állnak tekintetben a magyar gazdaság lehetőségeivel.

8 Ninth Survey on State Aid in the European Union. COM(2001)403final. 50. oldal.

9 Az adatok forrása a Pénzügyminisztérium Támogatásokat Vizsgáló Irodájának 3. füzet (2001. június)



III. Versenyképesség

1. Az európai ipar jellemzői

Az európai ipar napjainkban is jelentős súlyt képvisel a világkereskedelemben. Az új versenytársak megjelenése következtében csökkent ugyan az *EU részesedése a világ kivitelében*, viszont ez a részarányfogyás kisebb mértékű, mint az Egyesült Államok és Japán esetében. Az unió részesedése az 1991–95-ös évek átlagosan 19,3 százalékról 2002-re 18,4 százalékra esett. Ugyanebben az időszakban az USA részesedése 15,1 százalékról 12,1 százalékra apadt, Japáné pedig 12,2 százalékról 8,2 százalékra csökkent. Továbbá egyes kulcsfontosságú ágazatokban (például az autógyártásban, a repülőgépiparban és a távközlési berendezések gyártásának egyes kategóriáiban) az uniós vállalatok globális vezetőszerre tettek szert. Az EU a nemzetközi kereskedelemben stabil 1–2 százalékos többletet ér el minden évben.

Aggodalomra ad okot azonban a kilencvenes években az Egyesült Államokhoz képest növekvő *termelékenységi elmaradás*. (1996 és 2000 között az USA termelékenysége évi 5,5 százalékkal emelkedett, míg az EU-ban 3,2 százalékkal nőtt.) Ennek következtében számottevően romlottak az unió növekedési kilátásai. A Bizottság 2001. és 2002. évi

termelékenységi jelentései a nem kielégítő innovációs tevékenységet és az ICT gyenge diffúzióját jelölték meg alapvető okként.

Az utóbbi években fokozódó informatikai és hírközléssel összefüggő költsékezés termelékenységjavító hatásai egyelőre nem mutatkoznak.



Az innovációs teljesítmények egyik fontos eleme a *kutatás-fejlesztés*. A K+F-kiadások bruttó nemzeti termékén belüli aránya az Európai Unióban mindössze 1,9 százalék, míg az USA-ban 2,7 százalék, Japánban pedig 3 százalék. Az üzleti szektor K+F-kiadásait tekintve még nagyobb az EU hátránya.



Az Európai Unió elsősorban a *közepes-magas technológiai színvonalú*, valamint a *tőkeigényes* ipari tevékenységekre szakosodik a nemzetközi kereskedelemben. Ezen pozíciók megőrzése fontos, egyebek között foglalkoztatási jelentősége miatt is. Ám az uniónak olyan generális technológiák területén is versenyhelyzetének erősítésére kell törekednie, mint például az információtechnológia, az elektronika, a bio- és a nanotechnológia, amelyekben gyakran elmarad versenytársaitól.

Az EU erősségének tekinti viszont, hogy a kis- és középvállalatok folyamatosan *termelési hálózatokba* integrálódnak, amelyek dinamikusan fejlődnek, és az új ötletek egyik forrását képezik.

2. A magyar ipar jellemzői

A hazai ipar, feldolgozóipar versenyképessége a kilencvenes évek második harmadától kezdve *dinamikusán javult*. Tevékenységi, vállalati méret szerinti szerkezete, globális és európai munkamegosztási kapcsolatokba való beágyazottsága, technológiai színvonal, a vállalati működés piacvezéreltsége stb. alapvetően megváltozott.

Napjainkban a magyar bruttó nemzeti termék 32 százalékát állítja elő az ipar, míg

az EU-15 átlagában ez a mutató 27,4 százalékos. A szolgáltatások esetében ez az aránypár 63,7, illetve 70,5 százalék.

A hazai ipari termelés *ágazati szerkezetét* tekintve szembevetve a gépipari ágak termelésének rendkívüli lendülete, amely például 1997 és 2000 között megnégyszereződött, miközben az élelmiszeripar és a vegyipar termelése alig (2, illetve 5 százalékkal) emelkedett. Kétharmadára szorult vissza a bányászati tevékenység, és az energiaszektor termelése is visszaesett.

A *feldolgozóiparon* belül tapasztalható radikális átrendeződést jól jellemzi, hogy 1996 és 2000 között a villamos gép- és műszergyártás induló részesedése (11,3 százalék) két és félszeresére (27,4 százalékra) nőtt, a járműgyártás súlya közel megkétszereződött (8,7-ről 15,4 százalékra), miközben az összes többi alágazat részaránya csökkent.

A *gépipari* termelés és kivitel belső struktúrája alapvetően megváltozott: az ezredfordulón a gépipari termelési érték egyharmada jármű, egynegyede híradástechnikai termék, egyhatoda számítógép volt – e termékek túlnyomó része exportra került, mégpedig főleg EU-piacokra.

Az OECD (Organization for Economic Cooperation and Development – Gazdasági



Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) egyik nemzetközi összehasonlító kiadványa¹⁰ szerint Magyarországon, 1998-ban a *high-tech feldolgozóipari ágazatok* részesedése a bruttó hozzáadott értéken belül 3,5 százalékos volt (az unióban ugyanez az arány 2,2, az USA-ban 3,7 százalék volt). A közepes-magas technológiai színvonalú ipari szakágazatok súlya ugyanekkor 6,8 százalékot tett ki hazánkban, 6,2 százalékot az EU-ban és 4,8 százalékot az Egyesült Államokban. Mindez arra utal, hogy a magyar feldolgozóipar valóban a legkorszerűbb, leginkább

tudás- és technógiagényes termékek előállításában vesz részt a globális vállalati hálózatokon keresztül.

Az ipar termelésének több mint felét külföldön értékesíti; a feldolgozóipar esetében ez az arány 2000-ben közel járt a 60 százalékoshoz. A legnagyobb termelési értékű ágazatok azok, amelyek a leginkább exportorientáltak, tehát vélhetően a leginkább versenyképesek. Az átlagosnál nagyobb arányban termel külföldi értékesítésre a járműipar, a villamos gép- és műszeripar (92, illetve 86 százalék), valamint a textil- és a textilruhá-



zati ipar, továbbá a bőrtermék és lábbeli ipar (65 és 66 százalék).

Az ipar *kiviteli szerkezetét* a következők jellemzik:

- rendkívül erőteljes a kivitel szakágazati koncentrálttsága (a tíz legjelentősebb exportőr szakágazat együttes részaránya az exportban meghaladja a kétharmadot);
- a termékek korszerűek, gyakran high-tech iparágak termékei;
- jelentős részben multinacionális vállalatok magyarországi gyártási telephelyeinek vég- vagy résztermékei;
- a vegyi alapanyagokat leszámítva nincs köztük alapanyag vagy mezőgazdasági termék.

Az Európai Bizottság 2003. február 24-ei, a bővítésnek a közösségi iparra gyakorolt hatásait elemző tanulmánya szerint a technológiavezérelt iparágak részvétele a magyar kivitelben a brit és az ír exportszerkezettel mérhető össze.

Az ipari kivitel nemcsak termékcsoportok szerint erősen koncentrált, hanem a kivitel megvalósító vállalatok, illetve a rendeltetési országok szerint is.

A tíz legnagyobb exportőr együttesen a magyar kivitel mintegy 35 százalékát bonyo-

lítja. Szinte valamennyi feldolgozóipari vállalat – egy kivételével – külföldi tulajdonban van.

A magyar kivitel 86 százaléka OECD-országokba irányul, s 76 százaléka az Európai Unióba (Németország részesedése hozzávetőleg 37 százalék). Egyes árufőcsoportokat tekintve a koncentráció még magasabb: a gépek, gépi berendezések árufőcsoportnál 94 százalék az OECD-országok részesedése, 84 százalék az EU-15 súlya (Németország részesedése pedig 44 százalék.)

Ebben az összefüggésben érdemes megemlíteni, hogy *Magyarország az unió tíz legfontosabb kereskedelmi partnere közé tartozik*, s a gépipari importot illetően a hetedik helyet foglalja el.

A kilencvenes évek második felében a *feldolgozóipari beruházások* dinamikája kétszerese volt a nemzetgazdasági átlagnak. Ezen belül a magas és a közepes technológiai szintű ágazatok beruházásai öt év alatt közel megháromszorozódtak, míg az alacsony technikai szintű ágazatokban az eszközök mindössze 25 százalékkal bővültek.

Az ágazati összetétel gyors ütemű korszerűsödését az ipari beruházások évek óta tartó *erős koncentrációja* kísérte. 1997–98-ban a feldolgozóipari beruházások harmada a gépipari ágazatokba (számítógépgyártás,



híradástechnikai ipar, járműgyártás) irányult. 1999–2000-ben ez az arány 40–42 százalékra emelkedett.

A magyar ipar versenyképességének látványos javulásában lényeges szerepet játszott a *külföldi működőtőke*. 1999-ben külföldi érdekeltségű vállalkozások állították elő a társasági adóbevallásra kötelezett vállalati kör hozzáadott értékének 49 százalékát, s ezek realizálták a nettó árbevétel 50 százalékát. A beruházásokban való részvételük 57 százalékos volt, az átlagos statisztikai létszám 27 százalékát foglalkoztatták.

A *külföldi tulajdonú cégek* erős koncentrációja tapasztalható a legfontosabb húzóágazatokban; a gazdaság modernizálódása és teljesítményjavulása elsősorban ezeken a szervezeteken keresztül valósult meg.

1999-ben a külföldi tulajdonú társaságok részesedése a feldolgozóipari foglalkoztatottságban 44,9 százalék volt – ennél magasabb számot az OECD-n belül csak Luxemburgban (46,3 százalék) és Írországban (47,5 százalék) regisztráltak. A többi kisméretű EU-tagállamban nem tapasztalható ilyen magas

arány (Finnország: 15,9 százalék; Hollandia: 19,7 százalék; Svédország: 21,1 százalék).

Lényeges felhívni a figyelmet a magyar ipar és az uniós ipar bizonyos mértékű egymásra utaltságára. Magyarország azzal, hogy az EU (s ezen belül a német ipar) beszállítói hálózatának hatékony része, számottevően hozzájárul az uniós vállalatok európai és globális pozícióinak megerősödéséhez.

2000-ben a Magyarországon befektetett közvetlen külföldi működőtőke 85,1 százaléka az unióból származott, míg az EU-ból „kifektetett” tőke 0,9 százaléka irányult hazánkba.¹¹

Az elmondottak alapján joggal feltételezhető, hogy a magyar ipar képes lesz elviselni az uniós versenyből fakadó nyomást. Ezt támasztja alá az a tény, hogy az Európai Megállapodás keretében a vámok és a mennyiségi korlátozások megszüntetése, a gyors ütemű gazdasági nyitás sem vezetett az unióból származó import exporttal nem ellentételezett, gyors és nagymértékű emelkedéséhez – sőt az utóbbi években magyar többlet alakult ki az EU-val szemben.



IV. Iparpolitikai, versenyképességi tevékenység az unióban

Az Európai Unió közösségi szintű iparpolitikáját megalapozó elemzéseket, a tagállamok iparpolitikai elveinek összehangolására irányuló ajánlások kidolgozását, az iparpolitika szempontjainak képviseletét a többi közösségi politika formálásakor, egyes közösségi iparpolitikai kezdeményezések kialakítását, megvalósításának szervezését, utólagos értékelését stb. az *Európai Bizottság Vállalkozási Főigazgatóság* (DG Enterprise) végzi. E főigazgatóság honlapján (<http://europa.eu.int/comm/enterprise>) a következő *kiemelt területeket* nevezték meg 2003 januárjában:

- vállalati politika;
- bővítés és vállalkozási politika;
- vállalkozások, ezen belül a kis- és középvállalatok, a kézműves ipar és a szociális gazdaság erősítése;
- innováció és technológiatranszfer elősegítése;
- szolgáltatások, kereskedelem és elosztás, idegenforgalom;
- e-gazdaság – információs és hírközlési technológiák iparágai és szolgáltatások;

- vállalatok társadalmi felelősségvállalása;
- egységes piac – szabályozás –, új és globális megközelítés;
- környezet és fenntartható fejlődés;
- a tagországok kormányai közti elektronikus adatcsere.

1. A vállalati/vállalkozási szektorral kapcsolatos politika

Az Európai Tanács Lisszabonban, 2000. március 23–24-én megtartott ülése azt a *stratégiai célt* tűzte ki az Európai Unió elé, hogy a következő évtizedben váljon a világ legversenyképesebb és egyúttal – a tudásalapú tevékenységekre alapozva – a leggyorsabban fejlődő gazdasági térségévé. Mégpedig olyanná, amely képes a kiegyensúlyozott gazdasági növekedés mellett több és jobb munkahelyet teremteni, elősegítve a társadalmi kohéziót is. Ebből a célból a Bizottság 2000 áprilisában közzétette többéves programjának tervezetét, amelyben körvonalazta arra vonatkozó elképzeléseit,

12 Council Decision (2000/819/EC) of 20 December 2000 on a multiannual programme for enterprise and entrepreneurship, and in particular for small and medium sized enterprises (SMEs) (2001-2005). OJ L 333/84, 29.12.2000



hogy az EU vállalkozáspolitikája miként lenne képes megfelelni a globalizáció és a tudásvezérelt gazdaság kihívásainak.

1.1. A többéves vállalati és vállalkozási program céljai

A 2000 decemberében jóváhagyott program¹² egyfajta *cselekvési keretterv*, amely a következők elérésére irányul:

- a tudásalapú, nemzetköziesedett gazdasági szférában működő cégek növekedésének és versenyképességének elősegítése;
- a vállalkozási tevékenység támogatása;
- az üzleti szektor működése államigazgatási és szabályozási kereteinek egyszerűsítése és javítása annak érdekében, hogy a kutatások, az innováció és a vállalatalapítás különösképpen lendületet kapjanak;
- az üzleti szektor (kiváltképpen a KKV-k) pénzügyi környezetének javulása;
- a vállalatok jelenleginél könnyebb hozzáférése az EU programjaihoz; hálózataikhoz; eme intézmények tevékenységének jobb összehangoltsága.

1.2. A program megvalósításának eszközei

A fenti célok elérését szolgáló sokféle tevékenység, eszköz és intézmény alapvetően három csoportba sorolható:

- *Euro Info Központok*: közvetítők az európai intézmények és a helyi szereplők között;

fő feladatuk a KKV-k tájékoztatása, tanácsokkal való ellátása és segítése az EU-val kapcsolatos ügyekben, mégpedig oly módon, hogy az ügyintézés egyszerűsödjön és hatékonyabbá váljon.



- *Pénzügyi eszközök*: ezeket a támogatási eszközöket az Európai Beruházási Alap (European Investment Fund, EIF) működteti, és szerepük a vállalkozások (különösen a KKV-k) pénzügyi környezetének javítása, kiváltképp a pénzügyi piacok által „fehéren hagyott foltok” eltüntetése.
 - › Az Európai Technológia-fejlesztési Eszköz (European Technology Facility) kisebb vállalatok számára nyújt kockázati tőkét.
 - › A KKV Garancia Eszköz (SME Guarantee Facility) javítja a kisvállalatok hitelekhez való hozzáférését.



- › Az Indulótőke Akció (Seed Capital Action) az innovatív új vállalkozások tőkéhez jutását könnyíti meg (az EIF alapította alapok, inkubátorok vagy hasonló szervezetek közvetítésével).
- *Politikafejlesztés:* a Bizottság a tagállamokkal szorosan együttműködve elemzi és tanulmányozza a vállalatok működési környezetét. Ezen a területen különös figyelemben részesül a Best Practice Project, amely a vállalkozásbarát üzleti környezet megteremtését elősegítő tagállami gyakorlatot mutatja be.

Az Európai Tanács a 2000. márciusi, liszaboni ülésén kitűzött célokat a 2001. júniusi, göteborgi ülésen kiegészítette a fenntartható fejlődés három dimenziója – a gazdasági, a társadalmi és a környezetvédelmi – közötti egyensúly megteremtésére vonatkozó követelménnyel. A gyakorlatban ez annyit jelent, hogy a termékek és a szolgáltatások piacra jutása az egészségügyi, a környezetvédelmi és a fogyasztóvédelmi követelmények magas szintje mellett valósul meg. Ezt a barcelonai csúcs is megerősítette, kiemelve a hatásvizsgálatok fontosságát.



A Bizottság Vállalkozási Főigazgatósága a következő területeken itéli különösen fontosnak EU-szintű intézkedések végrehajtását a versenyképesség javítása és az európai vállalatok kedvezőbb működési feltételei érdekében¹³:

- a vállalkozók oktatása és képzése;
- olcsóbb és gyorsabb cégalapítás;
- kedvezőbb törvénykezés és szabályozás;
- szakmai készségek hozzáférhetővé tétele (szakképzés);

13 Directory of measures in favour of entrepreneurship and competitiveness 2002 (lásd http://europa.eu.int/comm/dgs/enterprise/enterprise_policy/charter_directory/index.htm)

14 Directory of measures in favour of entrepreneurship and competitiveness in Candidate Countries (lásd http://europa.eu.int/comm/dgs/enterprise/enterprise_policy/enlargement/cc-best_directory/)

15 Better Environment for Enterprises. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. COM(2002)610final of 07.11.2002

16 Benchmarking Enterprise Policy: Results from the 2002 Scoreboard. SEC(2002)1213; Quantitative Targets in Enterprise Policy: Steps Toward the Lisbon objectives. SEC(2002)1214.



- on-line hozzáférhetőség javítása;
- az egységes piac továbbfejlesztése;
- adózási könnyítések és költségvetési támogatások;
- a kisvállalatok műszaki teljesítőképességének erősítése;
- sikeres e-gazdasági modellek és világszínvonalú kisvállalati támogatási modellek;
- a kisvállalkozói érdekek erősebb és hatékonyabb érvényesítése (uniós és nemzeti szinten egyaránt).

1.3. A csatlakozó országok vállalatközi és termelékenységi színvonalának emelése

A csatlakozó országok vállalatközi és termelékenységi színvonalának emelése érdekében a követésre – de legalábbis megfontolásra – ajánlott intézkedések bemutatását szolgálta a *CC BEST Report* (azaz a jelölt országok üzleti környezetének egyszerűsítése, az államigazgatási eljárások hatékonnyá tétele érdekében elkészített, a legjobb gyakorlatokat ismertető, azokat propagáló tanulmány)¹⁴. A csatlakozó államokban *kiemelten fejlesztendő* vállalatközi politikai területek a jelentés szerint a következők:

- a vállalkozói társadalom oktatása és képzése;
- pénzügyi segítség a fejlődésük korai szakaszában lévő kisebb vállalatok számá-

ra; a bővülő és a high-tech vállalkozások finanszírozása;

- segítség a kutatáshoz és az innovációhoz; a KKV-k szabadalom-használatának elősegítése;
- a közigazgatás korszerűsítése;
- a foglalkoztatási és a munkakörülmények javítása.

1.4. A vállalati környezet javítása

A Bizottság 2002. november 7-én fogadta el a vállalati környezet javítására irányuló határozatát¹⁵, amely a vállalkozáspolitikai új eszközt kezdeményezte: nevezetesen az elérendő célok *menyiségi meghatározását*. A tagállamok 70, az üzleti szektor számára fontos, számszerűen meghatározott, nemzeti szintű cél elérését tűzték ki maguk elé. Ezek segítségével mérhetővé válik a liszszaboni célkitűzés megvalósítása, javítják a közösségi politikák monitoringját (a megvalósulás előrehaladásának követését), elősegítik a tárgyyszerű gazdaságpolitikai vitákat. Ez a dokumentum, valamint az azt megalapozó munkaanyagok¹⁶ voltak a Bizottság első kísérletei a versenyképességi vizsgálatok területén a benchmarking-megközelítés és a célok teljesülési fokának együttes alkalmazására.

A Vállalkozási Főigazgatóság 2001 nyarán-őszén felmérte az üzleti élet résztvevőinek véleményét arról, hogy melyek az ipari



termékek belső piaci forgalmában a legfontosabb akadályok, majd összeállította a *kereskedelmi akadályok csökkentését* eredményező tevékenységek listáját. A szükséges intézkedésekre három éven belül kerül sor. A cselekvési terv nem kizárólag a már hatályos szabályok érvényesítésére irányul, hanem kísérletet tesz a gazdasági, műszaki és társadalmi változásokból adódó problémák előrejelzésére és megelőző jellegű kiküszöbölésére, miközben az egészség-, a környezet- és a fogyasztóvédelmi szabványok magas szintjét biztosítja.

A tervezett jogi és nem jogi természetű intézkedések a következő célok elérésére irányulnak:

- *A szabályozási keretek hatékonyabb kialakítása:* lényeges, hogy az egységes piacra vonatkozó szabályokat megfelelő módon ültessék át a nemzeti jogrendekbe, és az érdekeltet tájékoztattak legyenek jogaikról.
- *Felhasználóbarát szabályozási környezet kialakítása:* az egységes piaci szabályokat világosabbá és egyszerűbbé kell tenni, és a politikaformálás során különös figyelmet kell fordítani a KKV-kra.
- *Szembe kell nézni az új technológiai kihívásokkal:* az EU-nak nemzetközi versenyképessége érdekében lépést kell tartania a

műszaki fejlődéssel, bizonyos mértékig elébe kell mennie e folyamatoknak, és bátorítania kell az e-gazdaság kibontakozását.

- *Az ipari termékek nemzetközi kereskedelmében erősíteni kell az egységes piaci szabályok érvényesülését:* az unió törekszik az egységes piac ipari termékekre vonatkozó szabályozási modelljének elfogadtatására, és ez ügyben párbeszéd kialakítására főbb kereskedelmi partnereivel. A tagjelölt országok gazdasági integrációját is elősegíti az ipari termékekre vonatkozó közösségi joganyag átvétele, megvalósítása.

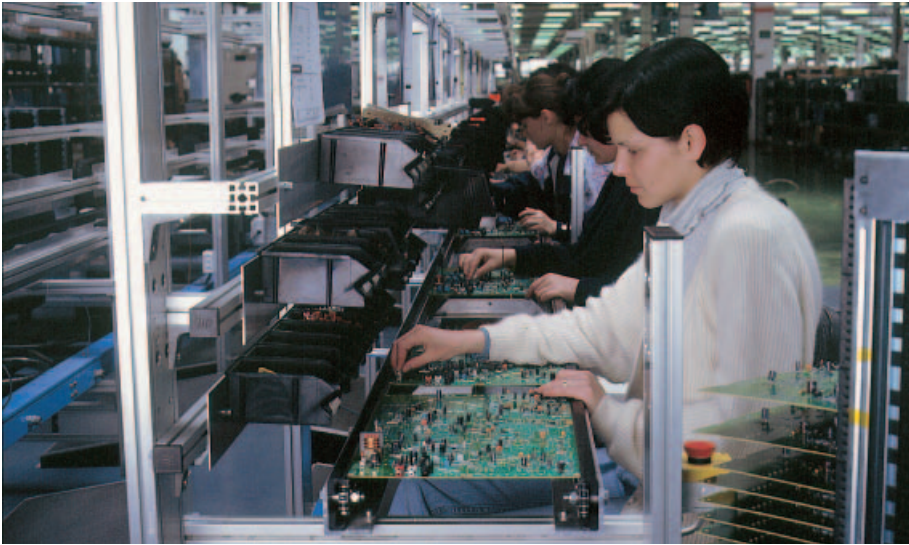
2. Iparpolitika a kibővült Európában¹⁷

2002 novemberében, az EU nagyarányú bővítéséről hozott koppenhágai döntést megelőzően, a Bizottság indokoltan és időszerűnek ítélte az 1990-ben kialakított közösségi iparpolitika áttekintését. Napjainkban az európai ipar korszerű, és számos vonatkozásban sikeres is. Alacsony termelékenységi dinamikája mégis komoly aggodalomra ad okot.

A Bizottság versenyképességi elemzése szerint Európa gyenge termelékenység-növekedési teljesítménye csakúgy, mint a viszonylag alacsony foglalkoztatási arány

¹⁷ Industrial Policy in an Enlarged Europe. COM(2002)714 final Brussels, 11.12.2002.

¹⁸ Industrial policy in a competitive and open environment: Guidelines for a Community approach. COM(90)556final.



főképpen a fennmaradt *szerkezeti problémákkal* függ össze. Ezek körébe tartozik egyes szolgáltatási és termékpiacok szét-töredezettsége, a kilencvenes években elért haladás ellenére továbbélő földrajzi mobilitási akadályok, valamint a számos szakképzett munkaerő-kategóriában tapasztalható hiányok.

Fontos tehát számbavenni a bővülés várható hatásait és a megoldandó új problémákat, valamint felvázolni az EU versenyképességi politikájának a számottevően megváltozott világ gazdasági, iparfejlődési, technológiai környezetben szükségképpen módosítandó változatát.

A gazdaság versenyképessége elsősorban a feldolgozóipar versenyképességén múlik. Figyelembe kell azonban venni az ipar és a szolgáltatások kölcsönösen szoros kapcsolatát, s azt, hogy az üzleti szolgáltatások vállalati kiszervezésének előrehaladása látványosan csökkentette a feldolgozóipar statisztikák által mért nagyságát.

2.1. A versenyképesség pillérei

Az unió mai iparpolitikájának alapelveit – mint arra korábban már utaltunk – egy 1990-ben kiadott iránymutatás¹⁸ hirdette meg. Az ebben megfogalmazott megközelítés megfelelő körülményeket kívánt terem-



teni a vállalatok számára versenyképességük javításához és a piaci kudarcok ellensúlyozásához. E politika főleg más közösségi politikák eszközeit használta fel.



Azóta alapvetően módosultak a feltételek: megvalósult a belső piac, ehhez erőteljesen hozzájárult a közös pénz bevezetése, az Európai Gazdasági Térség létrejötte, valamint a társult államok (és a tagjelöltek) tevékenysége is. Emellette a WTO (World Trade Organisation – Világkereskedelmi Szervezet) kiterjesztette a világkereskedelem fejlett országokban elfogadott szabályainak alkalmazását.

A bővítés pozitív módon járul hozzá az ipari versenyképesség javulásához, s ezzel az

új és a régi tagállamok ipara számára egyaránt számos új lehetőséget teremt.

A feldolgozóipar versenyképessége kulcsfontosságú az EU *fenntartható* fejlődése szempontjából is. A fenntarthatóság az unió felfogásában három pillérré épül: a gazdaságra, a társadalmira és a környezetvédelmi-re. A fenntarthatóságra törekvés azt jelenti, hogy az unió mindhárom vonatkozásban kiegyensúlyozott módon ér el előrehaladást.

Az új iparpolitikai dokumentum szerint az ipari versenyképesség három legfontosabb tényezője *a tudás, az innováció és a vállalkozás*.

- Európának csúcsmínőségű tudásra van szüksége, s ennek érdekében több erőfeszítést kell tennie az oktatás, a szakképzés és a kutatás területén. Új technológiákat – köztük az ICT-t, a bio- és a nanotechnológiát – kell kifejlesztenie.
- Az európai iparnak innovatívabbá kell válnia a termékek, a szolgáltatások és a technológiák tekintetében.
- Európának fejlesztenie kell vállalkozói képességeit is: kockázatokat kell vállalnia, új és nagyobb ipari tevékenységekbe kell kezdenie. Az európaiak vonakodnak vállalkozói kockázatokat magukra vállalni, túl könnyen beérik mérsékelt növekedési ütemmel, és a kockázatot vállalók teljesítményét nehézkesen ismerik el, illetve jutalmazták.



2.2. Az iparpolitika eszközei

Az iparpolitika természetét tekintve horizontális politika, és az ipari versenyképesség szempontjából kedvező keretfeltételek megteremtésére irányul. Eszközei – amelyek megegyeznek a vállalkozáspolitikáéval – olyan keretfeltételek kialakítását célozzák, amelyek közt a vállalkozók és a vállalatok kezdeményezhetnek, gazdaságilag hasznosíthatják elképzeléseiket és kiaknázzhatják a piaci lehetőségeket.

Természetesen az egyes szektorokra egyedi vonások, szabályok jellemzők. Például számos termék (például a gyógyszerek, a vegyszerek, a személygépkocsik) és szektor sajátos szabályozásoknak van alávetve.

Az előbbiekből következően az iparpolitika nyilvánvalóan együttesen épül *horizontális* alapprofilra és *szektorális* alkalmazásokra.

Az iparpolitikának azt is el kell érnie, hogy más közösségi politikák is hozzájáruljanak az európai ipar versenyképességéhez. Vagyis rendkívül széles területet fog át, miközben eszközeinek jelentős része más gazdaságpolitikák eszköztárába tartozik. Az ipari versenyképesség – az EU esetében – függ a verseny-, a belső piaci, a kutatási és fejlesztési, az oktatási, a kereskedelem- és a fenntartható fejlődési (környezetvédelmi) politikától. Éppen ezért fontos az iparpoliti-

ka hatását befolyásoló *más közösségi politikákkal összehangolt működés*.

Ebbe beleértendő a túlzott szabályozásra törekvés visszaszorítása is. Törekedni kell új, a korábbiaknál kevésbé kívülről és felülről beavatkozó szabályozási eszközök kifejlesztésére, teret hagyva az iparnak is arra, hogy megtalálja saját technikai megoldásait.

Az *Iparpolitika a kibővített Európában* című dokumentum közrebocsátásával a Bizottság kezdeményezte az alkalmazott iparpolitika helyességének és kiegyensúlyozottságának vizsgálatát. Természetesen az iparpolitika túlnyomórészt változatlanul a *tagállamok hatáskörébe* tartozik. A Bizottság éppen ezért kezdeményezi, hogy a tagországok is tekintsék át – a dokumentum szellemében – saját iparpolitikájukat. Az alkalmazott gazdaságpolitikák összehasonlítása, megvitatása, értékelése és fejlesztése további *közösségi kezdeményezések* kiindulási pontja lehet 2003-ban.

Az unió megújuló iparpolitikai, versenyképességi elképzelései szerint a versenyképesség és a növekedés átfogó tényezői közé a következők tartoznak:

- stabil politikai és makrogazdasági környezet, a törvények uralma;
- egységes piac;
- magas szintű társadalmi kohézió, valamint jól képzett, magasan iskolázott és alkalmazkodásra képes munkaerő,



amelynek megléte kulcsfontosságú a tudásalapú gazdaságban;

- a modernizációs célok megvalósítása érdekében a társadalmi partnerek közötti párbeszéd hosszú múltra visszatekintő hagyománya;
- az általános célú szolgáltatások hozzájárulnak a felhasználó iparágak versenyképességéhez;
- magasan fejlett energetikai, szállítási és távközlési hálózatok – ugyanakkor nyilvánvaló, hogy különösen az új tagoknál számottevő infrastruktúra-fejlesztések-re lesz szükség.

2.3. Hosszú távú célkitűzések

Az EU vezetői szerint elsősorban az innováció és a vállalkozói szellem terén kell jelentékeny előrelépésnek bekövetkeznie.

A Európa Tanács barcelonai ülésén elfogadott célkitűzés szerint 2010-re az unió K+F-beruházásainak el kell érniük a GDP 3 százalékát. Ennek érdekében ösztönözni kell a magánszektor *K+F-kiadásait*, s törekedni kell a kutatási célú közkiadások jobbnosulására az iparban. Az *Európai Kutatási Térség létrehozására irányuló kezdeménye-*

zés a kutatási tevékenységek széttöredezett ségének csökkentését célozza. Mozgósító szerepe lehet a cégeket érintő *szabályozási környezet* átalakításának (verseny, szellemi tulajdonjogok védelme); a költségvetési ösztönzőknek (az innovációval kapcsolatos kiadások kedvező adórendszerbeli kezelése); továbbá a támogatási alapok (kutatási, pénzügyi szolgáltatási, regionális politikai) kínálta lehetőségek kiaknázásának.

Az *üzleti környezetnek* serkentőleg kell hatnia a kis- és középvállalatok alapítására, növekedésére és fejlődésére, valamint a vállalkozói tevékenységre általában. A fontosabb *korlátozó tényezők* e vonatkozásban a pénzügyi forrásokhoz való korlátozott hozzáférés a vállalati élet kezdeti szakaszában, a vállalkozói készségek hiánya, valamint a magas szabályozási és adózási terhek. A vállalkozási tevékenység elősegítése számos részpolitika – oktatási, belső piaci, pénzügyi szolgáltatási, szakképzési, költségvetési politika – összehangolt erőfeszítéseit igényli.

Az említett keretfeltételek kulcsfontosságúak: az európai cégek egyre inkább globalizált gazdaságban versenyeznek, de verseny-

19 A rendszerhibák számos formában nyilvánulhatnak meg. Például az ipari kutatási és tudományos bázis közti kapcsolatok gyengésgében; azokban a szellemi tulajdonvédelmi szabályokban, amelyek nem bizonyultak kielégítőnek ahhoz, hogy az állami költségvetésből támogatott kutatások eredményei kereskedelmi javakat eredményezzenek; a KKV-k nehézkes hozzáférése az új technológiákhoz; vagy a finanszírozási forrásokhoz való hozzájutás hiányosságai a vállalati életciklus egyes szakaszaiban.

20 Towards Enterprise Europe: Work Programme for enterprise policy 2000-2005. SEC(2000)771.



képességük fő meghatározói az uniós belső piac üzleti feltételei. A rendszerbeli kudarcok¹⁹ vizsgálata, meghatározása fontos esz- köz az iparpolitika hatékonyságának növelé- séhez. Az EU ezért igyekszik folyamatosan és módszeresen áttekinteni az úgynevezett piaci kudarcok körét.

Az iparpolitikáról 1990-ben elfogadott bizottsági határozat óta megvalósított intézkedések – főleg a monetáris unió és az egységes belső piac – nagymértékben javít- ották a működés keretfeltételeit. Az egysé- ges pénz növeli az átláthatóságot, csökken- ti a tranzakciós költségeket. Számottevően előrehaladt olyan szektorok liberalizálása, mint a távközlési, az energia- vagy a száll- ítási, ami a felhasználók versenyképességi helyzetét erősítette.

A megoldatlan problémák között említen- dő, hogy az előrehaladás ellenére még szá- mos *szabályozási és technikai jellegű aka- dály* lassítja a belső piac működését. Továbbá egyelőre nem valósult meg maradéktalanul a szolgáltatások mindegyikének belső piaca. A szellemi tulajdonjog védelmének hiányos- ságai versenyhátrányt okoznak. A közvetett adózásban tapasztalható nemzetállami elté- rések torzítják, töredezetté teszik a belső piacot. A közbeszerzési piacok is lassan válnak nyitottá.

Napjainkra felértékelődött a vállalatirá- nyítási keretek megbízhatósága, áttekint-

hetősége. A társaságirányítási szabályok körültekintő módosítása és megfelelően ellenőrzött alkalmazása nyomán a koráb- binál nagyobb figyelemben részesülnek a különféle „külső” érdekeltek (fogyasztók, munkavállalók, környezetvédők, önkör- mányzatok stb.) szempontjai és a cégek tár- sadalmi felelősségvállalása.

Az EU szerepe számos keretfeltétel köz- vetlen alakításában ugyan megnőtt, a tag- országok kormányainak azonban változatl- anul nagy mozgástere maradt, kiváltképpen a közgazdasági szabályozások terén.

2.4. A vállalatok működési környezetének javítása

Az unió a korábbiaknál rendszerszerűbben törekszik a keretfeltételek – vagyis a válla- latok működési környezetének – javításá- ra. Ebben a tekintetben az iparpolitika nem különbözik a vállalkozási/vállalati politiká- tól²⁰. A lábjegyzetben hivatkozott dokumen- tum a vállalkozási/vállalati politikát olyan politikaként határozza meg, amely a válla- latokat körülvevő üzleti környezettel fog- lalkozik abból a célból, hogy a vállalatok – méretüktől, jogi formájuktól vagy földrajzi székhelyüktől függetlenül – képesek legyenek növekedni és fejlődni. Bárki, akinek élet- képes üzleti ötlete van, valósíthassa azt meg a rendelkezésre álló legjobb technológiával, majd ezt követően juttathassa el a megfelle-



ló piacra termékét, szolgáltatását. Az iparpolitika tehát meghatározható úgy is, mint a *vállalkozási politika alkalmazása az ipari szektorra*.

Az EU két szinten törekszik a vállalati működés keretfeltételeinek javítására:

- Az *unió szintjén* cél a szabályozás olyan továbbfejlesztése, amely kevésbé terhes a vállalati szféra számára. Alapvető fejlemények ezen a területen:

- » A termékpolitikában az új megközelítés a szabályozást a *termékbiztonsággal* és az *interoperabilitással* (összekapcsolhatósággal) kapcsolatos kívánalmakra korlátozza. Ez elősegíti a feldolgozóiparban az újításokat, a versenyt, növeli a termék előállítójának a felelősségét. Ugyanakkor lehetővé teszi az iparági önkéntes szabványok létrejöttét.

- » Az előbbinél is nagyobb horderejű lépés, hogy a Bizottság 2002 júniusában – a lisszaboni ET-kezdeményezésekkel összefüggésben – *akciótervet* állított össze a *szabályozási környezet egyszerűsítése és javítása céljából*²¹. A felvázolt intézkedések – a közösségi vívmányok (jogszabályok) mennyiségének csökkentése²² és azok egyszerűsítése mellett – lehetővé tennék a közösségi jogalkotáson kívüli hatékony eszközök (bele-

értve az úgynevezett alternatív eszközök, mint például az együttes szabályozás és az önszabályozás) alkalmazását is. A szabályozásoknál törekednek a kiszámíthatóságra – részben a változások előrejelzése (az alkalmazkodáshoz szükséges idő és a költségek optimalizálása céljából), részben a szabályok túl gyakori módosításának elkerülése érdekében.

- Az alapvetően a *tagállamok hatáskörébe tartozó területeken* az EU olyan módszerek bevezetését szorgalmazza, amelyek az egyes keretfeltételek mérését és nemzetközi összehasonlítását alkalmazva jelölik ki a javítás irányait. Az eszköztárba tartoznak például a különféle eredménytáblák (scoreboards), a versenyképességi jelentések vagy a különböző összetett indexek; használatos a saját eljárás összehasonlítása a nemzetközileg leghatékonyabb gyakorlatokkal (best practice), avagy az elérni kívánt teljesítményszintek összehasonlításával történő meghatározása (benchmarking).

2.5. Más közösségi politikák

Az ipari versenyképesség a közösségi politikák összehangolásával is jelentősen befolyásolható. Ebben a vonatkozásban fontosak a *hagyományos közösségi politikák*:

21 COM(2002)278

22 A Bizottság 2004 végéig legalább 25%-kal csökkenteni kívánja az acquis tömegét.



- a kereskedelempolitika – a piacrajutási feltételek javításával, az olcsó külföldi inputokhoz való hozzáférés biztosításával;
- az egységes belső piachoz kapcsolódó politikák – a piacok liberalizálásának és a szabályok harmonizálásának kikényszerítésével;
- az előbbihez hasonló intézkedések tehetőek az energia- és a szállítási politikák területén;
- kutatás-fejlesztési politika – a tudásbázis fejlesztéséhez való hozzájárulással és a kulcsfontosságú általános technológiák támogatásával, valamint az EU egésze számára fontos projektek támogatásával;
- a versenypolitika – amely a gazdasági szereplők közötti torzulásmentes versenyt hivatott biztosítani;
- a regionális politika – szerepe meghatározó a szerkezeti alkalmazkodás támogatásában;
- a makrogazdasági politika és a strukturális politikák összehangoltságát elősegítik a Közösség által kiadott gazdaságpolitikai útmutatók (Broad Economic Policy Guidelines).

Az újabb társadalmi igények nyomán a Közösség további politikákat fogalmazott meg:

- A *társadalmi és foglalkoztatási politikának* – ide sorolva a szakképzési politikát is – fontos szerepe van munkaerő képzettségi színvonalának emelésében, a

tudásalapú gazdaság feltételeinek megteremtésében.

- A *fogyasztóvédelem és a közegészségügyi politika* fontos előfeltétele a fogyasztói bizalomnak, ami viszont a növekvő kereslet alapja. Ezek a politikák termé-



szetesen szigorú előírásokat is tartalmaznak. Ugyanakkor kiszámíthatóságukkal lehetőségeket is teremtenek a vállalkozások számára.

- A *környezetvédelem* a tiszta termékek és technológiák ösztönzésével hosszabb távon hozzájárul az európai üzleti szféra versenyképességéhez.
- A *vállalatok társadalmi felelősségvállalása* iránti növekvő igény az európai társadalmi és gazdasági modellt övező egyetértés erősítésével ugyancsak hozzájárul a versenyképességhez.



A csatlakozó országok iparpolitikájára ösztönzőleg hathat az üzleti keretfeltételek javítása terén felhalmozódott uniós és tagországi tapasztalatok megosztása. Az elemzési és benchmarking eszközök kiemelhetik az infra-



struktúrában, a szakképzettséggel és a helyi intézményekkel összefüggésben mutatkozó hiányosságokat, elmaradásokat.

Az EU értékelése szerint a tagjelölt országoknak – saját helyzetükhöz illeszkedően – természetesen adaptálniuk kell a közösségi politikák eszközeit. Például különösen időszerű a *vállalkozási kultúra* elterjesztése, a *szakképzettség szint* emelése és a *KKV-szektor*

fejlesztése. Hasonlóképpen fontos az *üzleti szolgáltatások* fejlődésének támogatása, a vállalatközi *együttműködés* és az *innovatív vállalati hálózatok* fejlesztése. Végül a szerkezetváltási nehézségekkel küzdő ágazatok (például az acéipar, a könnyűipar egyes szakmái) célirányos és hatékony segítségre szorulnak több csatlakozó országban.

3. Az ágazati megközelítés szerepe az EU versenyképességi politikájában

Az uniós iparpolitika továbbra is domináns módon horizontális megközelítésű. Ugyanakkor szektorális sajátosságokkal jellemezhető vállalatokra vonatkozóan tűzik ki a horizontális célokat, alkalmazzák az ezeket támogató eszközöket. Ennek következtében egy adott horizontális politika alkalmazása ágazatonként eltérő hatással jár. A támogató intézkedések – mint például a kutatás és fejlesztés – is tematikus prioritásokat követnek. Az iparpolitika tehát elkerülhetetlenül egyesíti, keveri a horizontális alapmegközelítést és az egyes szektorokra jellemző, sajátos alkalmazást.

Az egyes ipari ágazatok elemzése, versenyhelyzetük ismétlődő áttekintése alapján

23 www.europa.eu.int/comm/enterprise/automotive/

24 COM(97)454final. A megvalósulásról készült jelentés száma SEC(2000)1531



képes a Bizottság megítélni az alkalmazott intézkedésegyüttesek eredményességét. Az érdekeltekkel folytatott megbeszélések szerepet játszhatnak az értékelésben és a legmegfelelőbbnek vélt intézkedéscsomag kialakításában.

Az ágazati sajátosságok figyelembevételére való törekvés nem jelenti azt, hogy az iparpolitikát töredezetté kell tenni. Ellenkezőleg: az egyes szektorokban is a lehetőleg *egységes megközelítésű iparpolitika* alkalmazása áll a leginkább összhangban a többi ágazat érdekeivel. Továbbá azok a módszerek, amelyek beváltak egy adott szektornál, hozzáadhatók az iparpolitikai eszköztárhoz, és felhasználhatók más – hasonló problémákkal szembesülő – ágazatokban is.

A következőkben – a teljesség igénye nélkül – röviden ismertetünk néhány, az egyes iparágakra vonatkozó elemzést, programot, EU-keretek közt folyó szakmai együttműködést, illetve közös kezdeményezést.

3.1. Autóipar

Az autóipar²³ az európai gazdaság *kulcsszektor*a. Az iparágat néhány nagy gyártó határozza meg, de a termelési érték kétharmadát nagyszámú független beszállító állítja elő.

Az iparágat világszerte és Európában is jelentős *többletkapacitások* jellemzik. A csatlakozó országokban azonban kapacitásnövelés várható.

A Bizottság illetékes főigazgatóságának autóiparral foglalkozó egységében folyó munka az európai autógyártó-ipar versenyképességét erősíti, részben a belső piaci és a globális szabályozási keretek alakításában való részvétellel, részben az iparág érdekeinek képviseletével a közlekedési, a környezetvédelmi, a verseny-, a kereskedelmi és a bővítési politikában.

A szabályozás fontosabb területei a következők:

- A belső piaci szabályozási keretek teljessé tétele és módosítása (a buszokra és a teherautókra folyamatban van annak az egységes jóváhagyási rendszernek a közösségi elfogadása, amely a személyautók esetében már lehetővé teszi, hogy az egyes tagországokban gyártott járműveket további vizsgálatok mellőzésével hozzák forgalomba a többi EU-tagországban; a szén-dioxid kibocsátás csökkentésére vonatkozó megállapodást a közelmúltban írták alá).
- A világ hat nagy autógyártó-csoportja a műszaki/szabályozási kereteket az ENSZ EGB közreműködésével alakítja.

3.2. Textil- és ruházati ipar

A Bizottság 1997. október 17-én a textil- és ruházati ipar versenyképességének megerősítését célzó cselekvési tervet²⁴ tett közzé. Ennek keretében a következő *prioritásokat* fogalmazták meg:



- a szerkezeti alkalmazkodás megkönnyítése;
- a belső piaci működés javítása;
- a foglalkoztatási és képzési feltételek kedvezőbbé tétele;
- a kapcsolatokból származó előnyök növelése.

A cselekvési programban előirányzottak megvalósítását segítik a Strukturális Alapokból folyósított, *vissza nem térítendő támogatások*, valamint az Európai Beruházási Bank *kölcsönei* is. Az ágazat kutatás-fejlesztési kiadásai minimálisak, ezért esélye az e-gazdaságban való hatékony részvételre csekély.

A csatlakozó országok némelyikében a textil- és ruházati ipar²⁵ fontos feldolgozóipari ágazat. Az EU-15-ben a kilencvenes évek második felében az iparág részesedése a feldolgozóipari termelésből 4,2 százalék volt (Magyarországon 2 százalék), a foglalkoztatásban pedig 7,6 százalékos arányt képviselt (hazánkban 3 százalékosat). A *komparatív előnyök* fő tényezői: az alacsony bérköltségek, a ruházati ipari hagyományok, a megfelelő minőség. Éppen ezért gyakori, hogy az uniós vállalatok bér munkát végeztetnek a térségben. (A kilencvenes években az EU és a tagjelölt országok közti textil- és ruházati termék forgalom 70 százalékát a bér munka kivitel és behozatal tette ki.)

3.3. Acélipar

Az EU acélipara²⁶ Kína után a második legnagyobb termelő, de a minőség tekintetében világszerte. Az uniós a globális acéltermelés egyötödét állítja elő, termelési értéke 70 milliárd euró, és 250 ezer főt foglalkoztat. Az iparág erősen integrált és koncentrált: az első öt vállalat produkálja az uniós termelés 60 százalékát. Az erős koncentrációt nemcsak a szakmai sinergiák és a költségcsökkentési kényszer indokolja, hanem a költséges és innovatív beruházásokhoz szükséges kritikus pénzügyi erő nagysága is.

Az EU acéliparának versenyképessége nagyrészt a megelőző két évtizedben lezajlott *szervezetátalakítás* eredménye. Ez idő alatt 50 millió tonna felesleges kapacitás szűnt meg, s a 900 ezer foglalkoztatottból 250 ezer maradt. A versenyképesség legfontosabb tényezője a minőség, a speciális fogyasztói igények kielégítése. Az acélszektor nyereségessége ugyanakkor kiszolgáltatott az uniós kívüli versenytársak alacsonyabb költség szintjének, esetenként kevésbé szigorú szabályozási környezetének (állami támogatások, környezetvédelmi előírások), a konjunkturális hullámzásoknak, a valutaár-folyam-ingadozásoknak.

25 www.europa.eu.int/comm/enterprise/textile/enlarg.htm

26 Industrial Policy in an Enlarged Europe. Annex.



A Közösség az *ESZAK-szerződés* keretein belül valósította meg az acélipari szerkezetátalakítást. Az állami támogatások csak annyiban voltak megengedettek, amennyiben kapacitásleépítéssel jártak együtt, vagy a szerkezetátalakítás társadalmi hatásait voltak hivatottak enyhíteni, illetőleg a kutatás-fejlesztés támogatását szolgálták. Az ESZAK-szerződés érvénye 2002 júliusában lejárt, de az unió a továbbiakban is hozzájárul az ágazat korszerűsítéséhez, elsősorban a K+F, valamint a szakképzés támogatásával. A kibővülés során az unió szembesül egyes új tagállamok korszerűtlen és alacsony termelékenységű acéliparának problémájával, s ez a szerkezet-átalakítási erőfeszítések folytatását teszi szükségessé.

3.4. Vegyipar

Az unió vegyipara rendkívül *heterogén*. Az ágazat fontos szerepet játszik az EU iparában: 15 tagállam közül tizenegyben a három legjelentősebb ágazat közé tartozik. Számos iparág (textilipar, autóipar stb.) használja fel termékeit. A vegyipar növekedési üteme a kilencvenes években 3,2 százalékos volt, szemben a feldolgozóipar 1,9 százalékosával; az ágazat termelékenysége is jelentősen javult. Az ágazat legnagyobb problémája az *olcsó és kis nyereségű kínai közel-keleti és a kínai termékek* piacra jutása, ezekkel a verseny egyre erősödik. Az

európai versenypozíciók megőrzése érdekében növelni kell az iparág kutatási és innovációs kiadásait. Mivel a nyereséghányad alacsonyabb, mint az Egyesült Államokban, nehezebb finanszírozni a beruházásokat és a kutatást. A *szakmunkáshiány* is egyre komo-



lyabb gond. A szigorú környezetvédelmi és a közegészségügyi előírások növekvő problémák elé állítják az ágazat vállalatait, különösen a kisebbeket. Mindezek a tényezők az európai vegyipar versenyképességének romlásával fenyegetnek.

Az új tagországok számára várhatóan nehézségeket okoz majd vegyiparuk magasabb szintre emelése, a közösségi joganyag átvétele, s mindezek költségei.

Az ágazat versenypozíciójának megőrzéséhez elengedhetetlen a pro-aktív – a nehéz-



ségeket még bekövetkezésük előtt megelőző – megközelítés. A lehetséges eszközök:

- az ágazat helyzetére közvetlen hatást gyakorló közösségi politikák – különösen a K+F- és az emberierőforrás-politika – integrált felhasználása a vegyipar problémáinak kezelésére;
- az energiaigényes vegyipar a többi iparágnál nagyobb mértékben profitálna az energiapiac felszabadításából, az alacsonyabb árakból;
- a szabályozási politika meghatározásánál célszerű megfelelő egyensúlyt találni az ágazat rövid távú költségterhei, a környezetvédelmi és közegészségügyi szempontok, az innovációs ösztönzők, valamint az elmulasztott alternatív beruházási lehetőségek és ezek versenyképeségi hatásai között;
- a vegyipari szektornak nyilvánvalóan kedvezne a környezetvédelmi követelmények globális szabályainak megalkotása;
- a kereskedelempolitikai eszközök nélkülözhetetlenek az exportőrökkel szembeni, vámjellegű akadályok mértékének csökkentéséhez.

3.5. Az unió bővítésének ipari, versenyképességi vonatkozásai

A tagjelöltek – köztük Magyarország – jelentős erőfeszítéseket tettek a szerkezeti reform érdekében, s ezekkel hozzájárultak



nemzetgazdaságaik stabilizálódásához, azok unióba való integrálódásához. Ezzel párhuzamosan azonban számottevő különbség mutatkozik a jelenlegi tagállamok és a csatlakozó országok feldolgozóiparának szerkezete között. A csatlakozó országokban rendszerint alacsonyabb a szakosodás aránya, és túl magas az alacsony technológiai színvonalú szektorok (élelmiszeripar, textil, faipar, fémipar) súlya. Az Európai Bizottság azonban megállapítja, hogy Magyarország nem tartozik ebbe az országkörbe, tehát ezek a megállapítások esetünkben nem érvényesek. A tagjelölt államok iparában a munkaerőtermelékenység általában az uniós szint fele, de viszonylag gyorsan emelkedik. A külföldi működőtőke-beruházások csakúgy, mint a csatlakozás előtti EU-pénztranszferek, hoz-



zájárultak ahhoz, hogy a csatlakozó országokban emelkedjen a technológiai és szervezeti tudásszínvonal. Ezek az irányzatok erősítették a felzárkózást, és a csatlakozó országokban jellemző arányokat közelítették az unióbeliekhez.

A mai tagországok ugyancsak nagymértékben profitáltak a várható bővítésből. Bátrabban használták ki a jelölt országokban kínálgató beruházási lehetőségeket, élve a magasan képzett, de viszonylag olcsó munkaerő alkalmazásából adódó előnyök-

kel. A termelés nemzetközi vállalati kereteken belül megvalósult fokozatos integrálódása ellenére az uniós termelésnek csak elenyészően kis hányada került át a tagállamokból a jelölt országokba. Az áttelepítések lehetővé tették egyes olyan tevékenységek Európában tartását, amelyek egyébként a kontinensen kívülre kerültek volna. E folyamat kiszélesedése nyilvánvalóan számos pozitív eredményt hoz a jelenlegi tagok és a csatlakozó országok gazdasága, ipara és szolgáltató szektora számára egyaránt.



V. A magyar versenyképesség/iparpolitika a felkészülés időszakában és a csatlakozás után

Az integrációs felkészülési periódusban alkalmazott iparpolitikai koncepciót a kormány 2416/1995. (XII. 28.) határozatával fogadta el. Stratégiai célkitűzése a gazdaság versenyképességének növelése. Ez a stratégia messzemenően egybevág az EU közösségi, illetve a tagállamok iparpolitikájának szemléletével.

Az Európai Bizottság jelentésének megállapítása szerint jelentős konvergencia tapasztalható a magyar és a közösségi iparpolitikai alapelvek és célok között.

A közösségi iparpolitikát jellemző horizontális megközelítés – a vállalkozások környezeti feltételeinek javítását szolgáló iparpolitikai eszközök hangsúlyozása – a hazai iparpolitikának is domináns vonása. A stratégiai célhoz rendelt eszközök szektorsemleges természetüknél fogva megfelelnek a

nyílt versenyipiaci feltételeket megkövetelő nemzetközi kötelezettségeknek.

Az iparpolitika *nyolc stratégiai elemet* jelölt meg. Köztük a beruházásélénkítést, a vállalati K+F és innováció támogatását, a beszállítói rendszer fejlesztését, a hazai piacra jutási feltételek – minőségi, fogyasztóvédelmi, adózási stb. – egyenlőségének megteremtését, a munkaerő minőségének javítását, az iparpolitikai szereplők közti együttműködés erősítését²⁷.

A hazai iparpolitikai koncepció éppúgy hosszabb távra érvényes *keretszabályozás*, mint a közösségi. A középtávú koncepciót kormányhatározat fogalmazta meg. Vagyis a szabályozás szintje a jogharmonizáció követelményeinek megfelelő.

A magyar ipar versenyképességének növelését szolgáló célrendszer prioritásai részben

27 Az 1995 decemberében jóváhagyott iparpolitika stratégiai eszközei az elmúlt időszakban változó intenzitással és eredményességgel kerültek alkalmazásra:

A gazdaságpolitika prioritásainak megfelelően (a költségvetési korlátokon belül) a kormány jelentős eszközöket fordított beruházásösztönzésre. A kis- és középvállalati szektor támogatásához a kilencvenes évek közepére kialakult intézményrendszer megfelelő keretet biztosít, de a kisvállalkozások finanszírozási gondjainak orvoslásához a pénzügyi intézményrendszerben folyamatosan módosításokra került sor. A hazai ipar szerkezetének korszerűsítése érdekében több területen indultak el konkrét iparfejlesztési programok, például a háttérpar fejlesztése, az ipari parkok bővítése, az informatikai iparágak fejlesztése. A versenyképesség javításában betöltött szerepéhez mérten szerény volt az eredmény a humán erőforrás-fejlesztés, a K+F-ráfordítások területén (ez utóbbi vonatkozásban érzékelhető elmozdulás következett be 2001–2002-ben a megelőző évek mélypontjáról). Az iparpolitikai szereplők közti együttműködés szorosabbra fűzése tekintetében hullámzások voltak tapasztalhatók.

A kormány, a tapasztalatokat is figyelembe véve, továbbá tekintettel a támogatási rendszer EU-konform reformjára, a Strukturális Alapok magyarországi felhasználására való felkészülésre, módosított a prioritásokon, az eszközrendszeren. Erről röviden a következőkben lesz szó.



eltérnek a közösségi vagy a tagországi iparpolitikai céloktól. A *leglényegesebb különbség*, hogy míg a közösségi politika a szellemi befektetéseket részesíti előnyben, addig a hazai iparpolitika – a gazdaság adottságait figyelembe véve – a materiálisabb állóeszköz-beruházásokra helyezi a súlyt.

A hazai iparpolitikai koncepció *szektorális metszete szűkebb, széttagoltabb* – alapvetően a hazai kormányzati feladatmegosztás sajátosságai miatt –, mint a közösségi iparpolitikáé. Hazánkban az energetikai szektorra, az egyéb kitermelő-ágazatokra és az élelmiszeripari ágazatokra vonatkozó stratégiát különálló koncepcióként alakítják ki. Az élelmiszeripart illetően az ágazati sajátosságok mellett – az Európai Unió jövőbeni vidékfejlesztési politikájának fő célkitűzéseivel összhangban – a mezőgazdaság és az élelmiszeripar strukturális politikájának összehangolására való törekvés is érvényesül, valamint az az alapvető közösségi elvárás, hogy az élelmiszeripar feleljen meg az előírásoknak az élelmiszerek minősége és biztonsága, a környezetvédelem, illetve az állatvédelem tekintetében.

A magyar iparpolitika egyelőre nem fordít különösebb figyelmet a *szolgáltató szektor és az ipar kapcsolatára* (amit a közösségi iparpolitika kiemelten kezel).

A hazai iparpolitika nem integrálja ugyan, de érzékelhetően befolyásolja az ipari ver-

senyképességet meghatározó egyes – a közösségi politikában nagy súlyú – részpolitikák alakítását, így például a kis- és középvállalati politikát, a tudomány- és technológiapolitikát, a regionális politikát, a humán erőforrások fejlesztését.

A magyar iparpolitika számára az 1995-ben kijelölt prioritások tekintetében nincs kötelező módosítási feladat. Az EU, illetve tagországainak iparpolitikai megközelítésmódja nagymértékben azonos a magyar iparpolitika „filozófiájával”. A prioritásokat természetesen folyamatosan korszerűsíteni kell a hazai ipar strukturális sajátosságainak megfelelően, a versenypozíciók javítása érdekében.

A magyar kormány iparpolitikájának középpontjában a *versenyképesség növelése* áll, eszközei között kiemelt szerep jut az ipar technológiai felzárkózását elősegítő innovációs és technológiatranszfer-programoknak, a korszerűsítést megalapozó beruházások és tőkebefektetések támogatásának (közülük kiemelten a környezetvédelmi célú technológiáknak és beruházásoknak), a humán erőforrások képzésének, a kis- és középvállalatok fejlesztésének (ezen belül egyebek közt a beszállítói kapcsolatok támogatásának, a regionálisan kiegyenlített iparfejlesztésnek). Az eszközök és a programok sorából kiemeljük a kis- és közepes méretű vállalatok EU-felkészülését támogató Széchenyi Vállalkozásfejlesztési Programot, a



Smart Hungary befektetés-ösztönzési programot, valamint a Nemzeti Fejlesztési Terv több, az ipar működési feltételeit közvetlenül érintő operatív programját.

A *Széchenyi Vállalkozásfejlesztési Program* 2003. évi kiemelt céljai a következők:

- a KKV-k információval való ellátása (a hazai vállalkozások EU-csatlakozással összefüggő, ágazatspecifikus tájékoztatása; a vállalkozói ismeretek megszerzésének támogatása stb.);
- a modernizáció (korszerű minőség- és környezetirányítási rendszerek; kis- és középvállalkozások e-gazdaságba, valamint jövőorientált iparágakba történő bevonásának elősegítése; modern vállalati stratégiák alkalmazásának támogatása stb.);
- az együttműködés (a hálózatépítés, a beszállítói kapcsolatok fejlesztése; kutatóintézetekkel, tudományos műhelyekkel való együttműködés ösztönzése).

A kormány 2002 szeptemberében hagyta jóvá a beruházás-ösztönzési stratégia cél- és eszközrendszerét felülvizsgáló stratégiai dokumentumot, amely *Okos Magyarország (Smart Hungary) Program* néven vált ismert-

té. A kormány a program elindításával a már Magyarországon működő vállalatok itt tartását, további beruházásokra ösztönzését, valamint a feldolgozóipari beruházások növekedési ütemének gyorsítása mellett a stratégiai szolgáltatások arányának emelését is célozza. Eszközei: EU-konform adókedvezmények bevezetése, közvetlen támogatások csomagja (versenyképes termelőkapacitásokat létesítő beruházások pályázati támogatása; regionális vállalati és szolgáltatóközpontok Magyarországra településének támogatása; logisztikai központok és ipari parkok minőségi szolgáltatásainak fejlesztése; valamint korszerű vállalatiirányítási rendszerek és technikák támogatása).

A *Nemzeti Fejlesztési Terv* hat operatív programja (OP) közül a gazdasági versenyképesség OP, a humánerőforrás-fejlesztés OP, valamint a regionális fejlesztési OP kapcsolódik viszonylag szorosan a jövőbeni iparpolitika (versenyképességi politika) megvalósításához, eszközrendszeréhez.

A gazdasági versenyképesség operatív program prioritásai várhatóan a következők lesznek: beruházásösztönzés; kis- és

28 Az EU-csatlakozás ipari nyerteseire valószínűleg jellemző lesz az alábbi vonások egyike-másika: EU felé irányuló exportra szakosodottság; közvetlen külföldi működőtőke-befektetés vagy stratégiai szövetség jelenléte; termelési tényezők rendelkezésre állása, relatív költségelnyők; felvevőpiacok földrajzi közelsége; kereskedelempolitikai és egyéb piacrajutási akadályok hiánya stb. A feltételezhető vesztesek eleve gyenge hazai és exportpiaci pozíciókkal rendelkeznek; érzékenynek tekintett termékeket gyártó termelők; a versenytárs országok (adott ágazatban komparatív előnnyel vagy nagyobb piaci részesedéssel, netán kiterjedt válságágazattal rendelkezők) érdekérvényesítési elszántsága/lehetőségei erősek. A várható nyertesek és vesztesek közti széles sávban helyezkednek el azok az ágazatok, amelyek esetében sem jelentősebb piacnyerés, sem jelentősebb piacvesztés nem látható előre.



közepes vállalatok korszerűsítése; gazdasági innováció és kutatás-fejlesztés elősegítése; információs társadalom és gazdaság.

A csatlakozás hatásai eltérően fogják érinteni az ipar különböző – szakágazat, tulajdonos, méretnagyság, regionális hovatartozás stb. szerinti – csoportjait²⁸. Az alkalmazkodás erőforrás-igényessége miatt például a *mikro-, kis- és közepes vállalatoknak* vélhetően külön *kormányzati* (és közösségi) *támogatásra* lesz szükségük. Számítani kell arra, hogy – a kilencvenes évek elején elkezdődött liberalizáció hatásához hasonlóan – a csatlakozás módosítja a magyar ipar szakosodási szerepkörét az európai gazdasági együttműködésben, s az erre való felkészülést az iparpolitika eszközeivel is elő kell segíteni. A hazai vállalati szektor versenyképességének (műszaki korszerűsödésének, humán erőforrásai fejlesztésének, piaci kapcsolatai erősítésének, a vállalatközi együttműködés intenzívebbé tételének stb.) javításához szükség lehet az *EU támogatási rendszeréből származó eszközök* felhasználására. A magyar ipari struktúra hosszabb távon is *komparatív előnyökkel kecsegtető területeinek* (közlekedési eszközök gyártásának egyes területei, elektronikai ipar, élelmiszeripari és mezőgazdasági gépgyártás, vegyipar, gyógyszeripar, környezetvédelmi berendezések gyártása, szoftvergyártás) fejlődését, valamint a további szerkezetváltás-

ra és korszerűsítésre szoruló ágazatok (például acélipar, textilipar, élelmiszeripar, egyéb kereskedelmi járművek gyártása) fejlődését a környezeti feltételek alakításával, horizontális iparpolitikai eszközöket alkalmazó *szakmai programokkal* lehet és kell elősegíteni.

A horizontális iparpolitikai eszközök szakágazati, illetve regionális programokban történő felhasználásának lényeges feltétele az *alulról építkezés*, azaz a vállalatokkal, a szakmai szervezetekkel, a kamarákkal, a regionális intézményekkel való együttműködés. Ezen iparpolitikai eszközök alkalmazásának napjainkra kialakult az intézményi és a finanszírozási háttere. Az *iparpolitika* már ma is jó hatásfokkal működő *eszközei* közül érdemes kiemelni az ipari *minőségpolitikát*, a *beszállítói programot* (amely főleg a személygépkocsi-gyártó iparban és az elektronikai iparban tevékenykedő multinacionális nagyvállalatok és a hazai kis- és középvállalatok közt teremtett kapcsolatokat), az *ipari park programot* (amely részben a kis- és középvállalati kör támogatását szolgálja, s jelentős regionális fejlesztési hatásai is vannak), az *általános kereskedelem-fejlesztési intézkedéseket* (a piacrajutást megkönnyítő vásárok, bemutatkozó anyagok készítésének támogatása stb.), a *technológiatranszfer* számos eszközét, valamint a Nemzeti Fejlesztési Terv programjait, intézkedéseit.



VI. További információforrások

Az Európai Bizottság Vállalkozási Főigazgatósága (DG Enterprise)

http://europa.eu.int/comm/dgs/enterprise/index_en.htm

Eurostat

<http://europa.eu.int/comm/eurostat/>

Gazdasági és Közlekedési Minisztérium

<http://www.gkm.hu>

Külügyminisztérium

<http://www.kum.hu>

Az Európai Unió iparpolitikája meghatározható úgy is, mint a vállalkozási politika alkalmazása az ipari szektorra. Legfontosabb jellegzetessége, hogy iránymutató jellegű: a tagállamok nagyfokú önállóságot élveznek a saját iparukra vonatkozó kormányzati célok kitűzése, valamint a megvalósítás módjának kiválasztása során. A közösségi iparpolitika középpontjában a versenyképesség növelése áll, ezt szolgálják mind a horizontális, mind a szektorális eszközök. Bár a magyar ipar versenyképesebbé tételét szolgáló célrendszer részben eltér a közösségitől, a prioritásokat nem szükséges módosítani. A hazai vállalati kör azonban csak akkor tudja majd kiaknázni az uniós csatlakozásból fakadó előnyöket, ha aktív, piacszerző stratégiát dolgoz ki.



Dr. Csernenszky László
főosztályvezető
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium